

Universal Journal of Theology

e-ISSN: 1304-6535

Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 1, Yıl/Year: 2020 (Haziran/June)

TEBERRU AKİTLERİNDE KABZ

Kabz in the Teberru Covenants

Arif ATALAY

Dr. Öğr. Üyesi Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku
Anabilim Dalı

Assistant Dr., Osmaniye Korkut Ata University, Faculty of Theology,
Department of Islamic Law, Osmaniye/Turkey

arifatalay@osmaniye.edu.tr

<http://orcid.org/0000-0001-8906-5449>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi/Date Received: 11/10/2019

Kabul Tarihi/Date Accepted: 23/11/2019

Yayın Tarihi/Date Published: 15/06/2020

Atıf/Citation: ATALAY, Arif. "Teberru Akitlerinde Kabz". *Universal Journal of Theology* 5/1 (2020): 1-20.

Teberru Akitlerinde Kabz*

Öz

Teberru akitleri herhangi bir kâr ya da çıkar beklentisi olmadan yapılan ivazsız akitlerdir. Hibe, âriyet, vedîa, vakıf ve karz gibi akitler teberrû akitleri olarak değerlendirilir. Bu akitlerde mülkiyetin nakli ivazlı akitlerde olduğundan farklıdır. Teberrû akitleri bazı noktalarda mahiyeti itibarıyla birbirlerinden farklılık göstermektedir. Bu farklılıklara binaen mülkiyetin nakli hepsinde de farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Hibe; bir karşılık olmaksızın, hibe edilenin/mevhûbu'n lehine mülkiyetinin sabit olmasıdır. Çünkü hibe malın karşılıksız olarak temlikidir. Hibe; -teberrûlar kabz ile tamam olur hükmü gereğince- icap ve kabul ile akdolunur, kabz ile tamam olur. Sadakalar da kabz ile tamam olur. Kabzdan önce teberrûdan rucû edilebilir ve o mal başka bir kimseye hibe ve sadaka olarak verilebilir. Vakıfta ise; vakfın mülkiyeti sahibinden çıkmamaktadır. Sadece mülkün menfaati ihtiyaç sahiplerine sadaka olarak verilir. Vakıf her ne kadar bir teberru akdi olsa da mülkiyetinin mal sahibinde kalması yönüyle hibe ve sadakadan ayrılmaktadır. Vakıfta menfaatin mülkiyetinin naklinin şartları konusu ihtilafıdır. Karz akdinde de menfaatin mülkiyetinin nakli söz konusudur. Karz akdinin konusu para gibi misli mallardan olmalıdır. Buna göre karz bir iaredir, iare de malın kendisinin değil menfaatinin temlikidir. Vedîa bir muhafaza akdi olduğu için el ile ulaşılabilir ve kabza uygun olmalıdır. Âriyet malın menfaatinin karşılıksız olarak verilmesi olduğu için menfaatin hibesidir.

Anaktar Kelimeler: Fıkıh, teberru, akit, hibe, sadaka, karz, âriyet, vedîa.

Kabz in the Teberru covenants

Abstract

Teberru's contracts are non-binding contracts made without any profit or interest expectation. Contracts such as grant, allowance, vedîa, foundation are considered to be an act of conquest. Because there is an effort to profit or not to make a profit in aggressive transactions. The donation contracts differ from one another in some points by nature. These differences arise in different forms in the transferring ownership of the building. The grant is a fixed property of the grantee without a response. Because the grant is an unrequited assignment. Grants; -according to donations will be okay with the handles- happens with requirement and acceptance. It can be rolled out before delivery and be given as a charity and grant. When it comes to foundation; ownership does not leave the owner. The interest of the goods is given in charity to needy people. Foundation is different from grant and charity because it stay ownership of property. The issue of the terms of the transfer of ownership to the Foundation is controversial. In the case of Karz, the transfer of property of interest. The theme of the karz contract must be from multiple commodities like money. According to this karz is a iare. İare is not the goods itself but ownership of the benefit. Vedîa because contract of protection must be obtainable and it must be in property.

Keywords: Fıkh, teberru, akit, grant, charity, karz, âriyet, vedîa.

Giriş

Toplumsal bir varlık olan insanın ihtiyaçları mütemadiyen devam etmektedir. Bu toplumsal ihtiyaçlar en basitten en karmaşığına kadar insanlık tarihi boyunca bütün toplumlarda kendini hissettirmiştir. Bu ihtiyaçlar kimi zaman alım satım şeklinde tezahür ederken kimi zaman da hibe, sadaka, vakıf, vedîa ve iare gibi tasarruflarla ortaya çıkmaktadır. Araştırmamızın konusu olan te-

---

* 2012'de kabul edilen "İslam Hukukunda Kabz" isimli doktora tezinden alınarak üretilmiştir.

berru akitleri İslam hukukunun borçlar hukuku bölümünde değerlendirilmektedir. Teberru akitleri İslam hukuku sistematığı içerisinde “muamelat”ın önemli bir tarafını işgal etmektedir ki o tarafı da ivazsız akitlerdir.

Yukarıda zikredilen bu akitlerin hükmü dikkate alındığında; yerine göre gerek malın mülkiyetinin nakline, gerekse menfaatin mülkiyetinin nakline, borcun ifasının gerçekleşmesine ve akit mahallinin özelliklerine göre değişmektedir. Dolayısıyla akdin konusunun bizzat muhataba ya da onun vekiline veya hane halkından birine teslim edilmesine göre mülkiyetin gerçekleşmesine de farklı hükümler bağlanmaktadır. Çünkü teberru akitleri ivazsız olan ve herhangi bir kâr gayesi gütmeyen akitlerdir ve lazım akitlerden değildir. Burada kâr etme ve zarardan sakınma çabaları yoktur. Bu sebeple akdin mahallini teslim etme konusunda herhangi bir müeyyide olması söz konusu değildir. İcab ve kabulle her ne kadar akit gerçekleşse de akdin mahalli teslim edilmeden teberru akitlerinin bağlayıcılığı yoktur, yani teberru akitleri lazım değildir.

Burada teberru akitleri değerlendirmeye tabi tutulurken öncelikle tanımlamaları yapılmakla birlikte daha çok mülkiyetin intikalinin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği dikkate alınacaktır. Bu konuda sünî mezheplerinin değerlendirmeleri ve ihtilafları mümkün olduğunca karşılaştırmalı olarak zikredilecektir. Yeri geldikçe bu ihtilaflar arasındaki değerlendirmeler yapılarak bir tercihte de bulunulacaktır.

I. Akit ve Teberru Akdi

Akit terim olarak; “tarafeynin bir hususu iltizam ve teahhüt etmeleridir ki icab ve kabul irtibatından ibarettir”¹ şeklinde tarif edilmiştir. Buna göre akit; taraflardan birinden meydana gelen icabın mevzû’da sonucu gelecek şekilde karşı tarafın kabulü ile bağlanmasıdır.² Tanımdan da anlaşıldığı gibi akit; karşılıklı ve birbirine uygun irade beyanları ile kurulan bir hukuki işlemdir.³

Teberru akitleri ise herhangi bir kâr ya da çıkar beklentisi olmadan yapılan ivazsız akitlerdir. Hibe, âriyet, vedîa, vakıf ve karz gibi akitler teberrû akitleri olarak değerlendirilir. Bu akitlerde mülkiyetin nakli ivazlı akitlerde olduğundan farklıdır. Zira ivazlı akitlerde ya kâr etme gayreti ya da zarar etmeme çabası bulunmaktadır.⁴

Teberru akitleri icab ve kabul ile mün’akid olur; ancak bu akitlerin tamamlanması ve lazım olması –her iki tarafı da bağlayıcı olması- için icab ve kabul

1 Mecelle, md. 103.

2 Kadri Paşa, *Mürşidü'l-hayrân*, thk. Selahaddin Abdüllatif en-Nâhî (Amman: Dârü'l-Arabiyye, 1987), md. 262.

3 Abdurrahman Savaş, *İnternet Ortamında Yapılan Sözleşmeler* (Konya: Adal Ofset, 2005), 55.

4 Arif Atalay, *İslam Hukukunda Teslim Tesellüm (Kabz)* (Kayseri: Kimlik Yayınları, 2016), 109.

yeterli değildir. Akit mahallinin yeni malikin tam mülkiyetine geçmesi ve nüfuz alanında olması için kabz şarttır; teberru akitlerinde kabz lüzum şarttır.⁵ Teberrû akitleri bazı noktalarda mahiyeti itibariyle birbirlerinden farklılık göstermektedir. Bu farklılıklara binaen mülkiyetin nakli hepsinde de farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır.

Bu sebeple, önemine binaen, teberru akitlerinde mülkiyetin nakli konusunda ağırlık noktamızı “kabz” yani teslim ve tesellüm oluşturacaktır. Çünkü kabz mülkiyetin naklini ifade eden yegâne terimdir.

II. Teberru Akitlerinde Mülkiyetin Nakli

“Karşılıklı birbirinize hediye verin ki aranızdaki dostluk artsın ve düşmanlık gitsin”⁶ hadis-i şerifi gereğince insanlar arasında yardımlaşmanın gerçekleşmesinde önemli bir yere sahip olan ve toplumsal denge bakımından önem arz eden teberru akitleri olarak hibe, sadaka, vakıf, vedîa ve iareyi önem sırasına göre sırasıyla aşağıdaki gibi ele almamız mümkündür.

A. Hibe Akdinde Mülkiyetin Nakli

Hibe, kendisinden istifade edilebilen bir malı, başkasına ivazsız olarak temlik etmektir.⁷ Hibe, bir başkasına yaklaşmak ve muhabbet kurmak amacıyla verilir.⁸ TBK m. 234’te hibe/bağışlama şu şekilde tarif edilmiştir; *bağışlama hayatta olan kimseler arasında bir tasarruftur ki onunla bir kimse, mukabilinde bir ivaz taahhüt edilmeksizin malının tamamını veya bir kısmını diğer bir kimseye temlik eder.*⁹

Hibenin hükmü; bir karşılık olmaksızın, hibe edilenin/mevhûbu’n leh’in mülkiyetinin karşı tarafta sabit olmasıdır. Çünkü hibe malın karşılıksız olarak temlikidir.¹⁰ Buna bağlı olarak hibe; “لَا يَمُّ التَّبَرُّعُ إِلَّا بِالْقَبْضِ”¹¹; *teberrûlar kabz ile tamam olur*; hükmü gereğince icap ve kabul ile akdolunur, kabz ile tamam olur. Bu hüküm “لَا تَجُوزُ الْهَبَةُ إِلَّا مَقْبُوضَةً”¹² *hibe kabzedilmeden caiz olmaz* hadisi

5 Atalay, 10.

6 Ebû Abdullah el-Asbahi el-Himyeri Malik b. Enes, *el-Muvatta*, Husnu'l-Huluk, thk. Abdülmecid Türki, (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1994), 16.

7 Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm şerhu Mecelleti'l-ahkâm*, (İstanbul: Matbaatü Ebu'z-Ziya, 1330) II, 209; bkz. Orhan Çeker, *Fıkıh Dersleri 1* (Konya: Damla Ofset Matbaa, 2005) 241.

8 Nezih Kemal Hammad, “el-Kabzu'l-Hakiki ve'l-Hükmi”, *MMFİ* (Libya: 1410/1990) 95.

9 Cevdet Yavuz-Faruk Acar, *Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümleri* (İstanbul: Beta Yayınevi, 2010), 154.

10 bkz. Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed el-Hanefî Kasani, (v. 587/1191), *Bedâi'u's-sanâi fi tertibi's-şerai'*, (Beyrut: Dârü'l-kutubi'l-ilmîyye, ts.), VIII, 115- 118.

11 Muvaffakuddin İbn Kudâme Abdullah b. Ahmed b. Muhammed İbn Kudame el-Makdisi (v. 620/1223), *el-Muğni* thk. Abdullah b. Abdülmuhsin Türki-Abdülfettah Muhammed el-Hulv (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabi 1992), VI, 273; Ebû'l-Fazl Mecdüddin Abdullah b. Mahmûd b. Mevdud Mevsili, (v. 683/1284), *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr* (İstanbul: Mektebetü't-Türkiyye, 1951) III, 48; Nedevi, Ali Ahmed ed-Nedevi, *el-Kavâidü'l-fikhiyye* (Dimaşk: Dârü'l-Kalem, 1991) 148; *Mecelle*, md. 57, 837.

12 Ebû Muhammed Cemaeddin Abdullah b. Yusuf b. Muhammed Zeylai, *Nasbu'r-râye li-ehâdisi'l-Hidâye* (yy., el- Mektebetü'l- İslâmiyye, 1973), IV, 121.

şerifine dayandırılmaktadır. Caiz olmaz ifadesi ile mal üzerindeki mülkiyetin doğmayacağı kastedilmiştir.¹³ Şayet icab ve kabul ile tamam olmuş olursa teslim etme işi lazım hale gelir, bu da batıldır.¹⁴ Zira *hibede kabz, alışverişte kabul gibidir*;¹⁵ *şakayla hibe edilen şey kabz ile birleştiği zaman ciddileşir*,¹⁶ şeklindeki hükümler hibenin kabz ile tamamlanıp taraflar açısından lazım hale geleceğini vurgulamaktadır.

Hibe edilen şey muşâ'¹⁷ ve gayrimenkul olduğu zaman kabzı tahliye ile dir. Menkul olması halinde satım akdinde mebî'in kabzında olduğu gibi ele almakla kabzı gerçekleşmiş olur.¹⁸

Hibe, sahibinin elindeyken hibe edilen tarafından itlaf edilirse -Mâlikîler ve Zahirîler hariç- çoğunluğa göre hibede mülkiyetin intikali için teslimin şart olması gereğince kabz sayılmamaktadır. Hibe eden kimse hibe edilen yiyeceğin yenmesine, kölenin azat edilmesine izin vermesiyle yiyeceğin yenmesi, kölenin azat edilmesi kabz olarak kabul edilir.¹⁹ Böylece hibe edilenin mülkiyetine girmiş olur.

Bir kimse, içinde oturduğu evinin yarısını hibe etse, hibe edilen kimse evde oturan içindeyken eve girip evin menfaatinden faydalanmakla, evde oturmakla kabzetmiş olur. Hibe edilenle hibe eden kimse oturma konusunda, iki ortağın durumu gibidir ve bu tam bir kabzdır. Evinin ve malının parçasını hibe eden herkes de bunun gibidir.²⁰

Hibede kabz akdin bağlayıcılığı açısından önemli bir yere sahiptir. Hanefîler; hibenin -dede, torun, erkek kardeş, kız kardeş gibi yakın akrabalar hariç- kabzla lazım olmayacağı görüşündedirler. Hibe eden hibe edilenin rızasıyla hibeden dönme²¹ ve hibe edenin rucûuyla hâkimin hibeyi feshetme

13 Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmam Abdürrezzâk es-San'aniel-Musannef, , thk. Habiburrahman A'zamî, (Beyrut: el-Meclisü'l-İlmi, 1970), IX, 121, 122.

14 Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-ahkâm şerh-i Mecelletü'l-ahkâm* (İstanbul: Matbaatü Ebu'z-Ziya, 1330) I, 127.

15 Mecelle, md. 841.

16 Mahmud Hamza, *el-Ferâid'ül-Behiyye fil-Kavâidü ve'l-Fevâid* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1986), 143.

17 Ortak olunan ve içinde şayi' hisse bulunduran şeye muşâ denir. Ortak olunan maldaki yarı, üçte bir, dörtte bir olan şayi' hisselerdir. Şayi' hisse de ortak bir maldaki bulunan ve bu malın her bölümünde bulunan hissedir, ortağı izin vermeden onu satması geçerli değildir, şayet satarsa onu almaya ortağı daha da hak sahibidir". bkz. Muhammed Ravvâs Kala'ci/Hâmid Sâdik Kuneybî, *Mu'cemu'l-lügati'l-fukahâ*, (Beyrut: Dârü'n-nefâis, 1985), 430; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuku İslamiyye ve Istılahatı Fikhiyye Kamusu*, (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1986), VI, 11;

18 Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Müri Nevevi, *Ravzat'üt-tâlibîn*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud-Ali Muhammed Muavvaz (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), IV, 438.

19 Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl Serahsi, *el-Mebsût* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1983), XIII, 15; Nevevî, *Ravzat'üt-tâlibîn*, IV, 437-439.

20 "Kabz", *Mv. F*, XXXII, 275.

21 Hibeden dönmeye mani olan şeyler yedi tanedir: 1. Akrabalıkla olan mahremiyet (usul, furû, kız kardeşi, erkek kardeşi vb.) 2. Bitişik ziyade. Yani hibe edilen şeye bitişik olan fazlalıktır. 3. hibe eden kimse ile hibe edilen kimseden birinin ölmesi de rucûa engeldir. 4. Hibeye ivaz izafe edilmesi 5. Mevhûbun kendisine hibe edilen kimsenin mülkünden çıkması da rucûa engeldir. Çünkü mülkün değişmesi, aynı değişmesi gibidir. 6. Hibe akdinde zevciyyet. Çünkü zevciyyet mahramiyyet akrabalığı gibidir. Bir kadına bir şey hibe etse sonrada nikâh etse, hibe eden kimse geri dönebilir. Şayet nikâhı altında olan karısına hibe etse, ondan sonra bainen boşasa, hibeden dönmek hakkı yoktur. İlk durumda

hakkı vardır. Hibe akdinin feshi konusunda kabz şart koşulmaz, hibe edilen kimsenin kabzdan önce hibeyi feshetmesi sahihtir.²² Zira Hz. Muhammed (s.a) bu konuda; “مَنْ وَهَبَ هِبَةً فَهُوَ أَحَقُّ بِهَا مَا لَمْ يَثْبُ مِنْهَا”; bir kimse karşılık almış bulunmadıkça bağışlamış olduğu şey üzerinde daha fazla hak sahibidir;²³ buyurmaktadır.

Şâfiîler ve Hanbelîler hibenin bağlayıcılığı için kabzın şart olduğu görüşündedirler. Hibe eden kimsenin kabzdan önce hibeden rucû etme hakkı olmakla birlikte kabzdan sonra hibe bağlayıcı hale gelir. Fakat Şâfiî mezhebinde meşhur olan görüşe göre, kabzdan önce de sonra da babanın evladına olan hibesinden rucû hakkı olduğu gibi usullerinden de (baba, dede, dedenin babası vb.) rucû hakkı vardır.²⁴

İslâm hukukçularının hibe edilmiş olan malın mülkiyetinin hibe edilene nakli için kabzın şart koşulması konusundaki görüşleri üç ana görüş etrafında toplanır:

1) Hibede mülkiyetin geçmesi için kabzı şart koşanlar:

Hanbelîler bu konuda keylîliği ve veznîliği ölçü almışlardır. Keylî ve veznî olmayanlar hibe edildiklerinde sırf akitle lazım olur. Ancak “keylî ve veznî”²⁵ olan bir mahal hibe edildiği zaman kabzedilmedikçe lazım/bağlayıcı olmaz. İbn Ebî Leyla (v. 148/765), sadaka ve hibeyi birbirinden ayırmıştır. Ona göre bir şey sadaka olarak verileceği ilan edildiği zaman kabzedilmese de caizdir, hibe ise kabzedilmedikçe caiz değildir. Kanaatimizce bunun sebebi de sadakadan Allah rızasının amaçlanmış olması, hibeden de ülfet ve samimiyet kurmak gayretleridir.

İbrahim en-Neha’î (v. 96/714), Sufyân es-Sevrî (v. 161/778), Hanefî ve Şâfiîler’e göre; hibe edilen kimseye mülkiyetin intikali için kabz şarttır. Hibe edilen kimse, hibe edilen mala ancak kabzetmekle mâlik olur. Aksi halde hibe edilen mal üzerinde hibe edenin mülkiyeti devam eder, dilediği gibi tasarrufta bulunabilir ve hibeden rucû etme konusunda muhayyerdir. Şâfiîler bu konuda ayrıca hibe edenin izninin olmasını da şart koşmuşlardır. Hibe eden

hibe vaktinde alakaları yoktur, ikincide hibe vaktinde alakaları vardır. 7. Hibe edilen şeyin helak olması bkz. Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-hükkâm*, II, 221-223.

22 Mollah Hüseyin, *Dürrü'l-hükkâm*, II, 223; Kala’ci, “Kabz”, 1544.

23 Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed Dârekutni, *Sünenü'd-Dârekutni*, thk. Abdullah Haşim Yemânî Medeni (Medine: Dârü'l-Mehasin, 1966), III, 43; Zeyla’î, *Nasbu'r-râye*, IV, 165.

24 Muhammed Revvâs Kala’ci, “el-Kabz”, *MFM*, (Beyrut: 2000), 1544.

25 Hanbelîlerin “Keylî ve veznî” şeylerin kabzıyla ilgili görüşlerinin temelini bunların taam olmasına dayandırmaktadırlar. Taamin kabzedilmeden önceki durumuyla ilgili olarak da şu hadisleri delil olarak getirmektedirler: “نهى رسول الله (صعلم) عن بيع الطعام حتى يجري فيه صاعان: صاع البائع، و صاع المشتري المتشترى” “Rasulullah iki ölçü gerçekleşmedikçe buğdayın satışını yasakladı; satıcının ölçüsü ve müşterinin ölçüsü.”Yine rivayet edildiğine göre; “من ابتاع طعاما فلا يبعه حتى يستوفيه”; “Rasulullah ölçülmüden önce taamin satışını yasakladı.” İbn Mâce, “Ticaret”, 37.

kimsenin izni olmaksızın yapılan kabz sahih değildir²⁶ ve izinsiz kabzedenden tazmin yükümlülüğü altına girer. Yapılacak kabzın akit meclisinde olup olmaması arasında fark yoktur. Verilen izin kabzdan önce iptal edilebilir ve bundan sonraki kabz sahih değildir. Hibe edenin izninden sonra fakat kabzdan önce taraflardan biri ölse izin batıl olur. Bir kimse misafir gideceği arkadaşına hediye alsın ve ulaşmadan önce ölse, bu hediyeler mirasında terike olarak kalır.²⁷ İmâm-ı Mâlik'e göre; hibe eden hibenin kabzından önce iflas eder, hastalanır veya ölürse hibe batıl olur. Çünkü bağışın tamamlanması için teslim şart koşulur.²⁸

Bu konudaki delilleri ise; Rasulullah (s.a.v); "لَا تَجُوزُ الْهَبَةُ إِلَّا مَقْبُوضَةً"²⁹; "hibeler kabzedilmeden önce caiz değildir", hadisidir. Bu durumda hibe ancak kabzedildikten sonra mülkiyete geçer. Fakat kabzdan önce mülk edinmenin gerçekleşmemiş olması akdin caiz olmayacağı anlamına gelmez.³⁰

Hz. Ömer (r.a)'den rivayet edildiğine göre:

"قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ النَّحْلُ مِيرَاثٌ مَا لَمْ يَتَّبِضْ" "Hz. Ömer (r.a) şöyle dedi: Bir hediye kabzedilmediği müddetçe mirastır."³¹

Hz. Aişe'den (v. 58/678) Hz. Ebû Bekir'in hurmaları hakkındaki rivayet edilen ifadesine göre de hibenin tamamlanmasında kabz şarttır, şöyle ki:

"روي عن عثشة رضي الله عنها أن أبا بكر تحلها جداد عشرين وسقا من ماله، ولم تقبضه، فلما حضرته الوفاة قال لها: لو كنت جدديته وحزيتته لكان لك، وإنما هو اليوم مال الوارث"

"Ebû Bekir Siddîk, Hz. Aişeye Gâbe denilen yerde 20 vesk³² hurma hediye etti. Ölüm hastalığına yakalanınca şöyle dedi: Sana 20 vesk hurma hediye ettim. Şimdiye kadar topladıkların senindir. Fakat bugün artık bu mal varislerin malıdır;"³³ Çünkü Hz. Aişe (r.a), Hz. Ebû Bekir hayattayken kendisine hibe edileni kabzetmemiş, dolayısıyla da hibe tamamlanmamıştır. Zikrettiğimiz bu hadisi babanın evladına yaptığı hibeye has olarak kabul edenler de vardır.³⁴ Hz. Ömer (v. 23/644), Hz. Osman (v. 35/655), Hz. Ali (v. 40/661), İbn

26 Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi*, VIII, 84; Nevevî, *Ravzat'üt-tâlibîn*, IV, 438; Hammad, *el-Hıyaze fi'l-ukûd*, 144.

27 Nevevî, *Ravzat'üt-tâlibîn*, IV, 438.

28 Ebû'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed Kurtubi İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehit ve Ni-hâyetü'l-Muktesit* (İstanbul: Beyan yayınları, 1985), II, 275.

29 Zeylaî, *Nasbu'r-Râye*, IV, 121.

30 Havhâte, İzzeddin Muhammed, *Nazarîyyetü'l-akd fi fihkû'l-İslâmî*, thk. Abdüssettâr Ebû Gudde, (Cidde: 1993), 121; Hammad, s. 97.

31 Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali Beyhaki, *es-Sünenü'l-kübrâ* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994), VI, 170.

32 Veski; yaklaşık 200 kiloya denk gelen bir deve, katır veya merkeb yüküne denir. bkz. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuku İslâmîyye ve İstulâhât-ı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1986) IV, 126.

33 Mâlik b. Enes, "Kitabu'l-Egziye", II, 452; "Buyu", 30; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 170; Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmam Abdürrezzâk es-San'ani, *Musannef*, thk. Habiburrahman A'zami (Beyrut: el-Meclisü'l-İlmi, 1970), IX, 101.

34 Hammad, *el-Hıyaze*, 145.

Abbâs (v. 68/687)'a ve İbn Ebî Leyla'ya göre kabzedilmedikçe ve alınmadıkça hibe caiz olmaz. Bu hükme muhalefet eden bir rivayete rastlanmamıştır.³⁵ Fakat yukarıda da zikrettiğimiz gibi sadaka kabzedilmeden önce caiz görülmektedir.³⁶

Rivayet edilen yukardaki ifadelerde Hz. Ebû Bekir (r.a) mülkiyetin geçmesi için kabzı şart koşturmuştur. Şayet hibe edilen şeyde kabz şartıyla mülk edinme gerçekleşmemiş olsaydı “إِنَّهُ مَالٌ وَارِثٌ”; “o varislerin malıdır” demezdi.³⁷

Aynı şekilde Hz. Ömer'den rivayetleri de şöyledir:

“ ما بال أقوام ينحلون أبناءهم، فإذا مات الابن قال الأب: مالي، و في يدي، وإذا مات الأب “³⁸; “.....hibe ancak mülkiyetine geçiren ve babasından kabzedenden kimse içindir.”

Hz. Osman (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet ettiler: “ فرأينا ، نظرنا في هذه النحول ، أن أحق من يحوز على الصبي أبوه ”³⁹; Biz bu hibeyi araştırdık, bize göre çocuk adına hediye almaya hak sahibi olan kimse babasıdır.

2) Hibede mülkiyetin geçmesi için kabzı şart koşturmayanlar;

İmam Mâlik, Şâfiîlerin kadim görüşü, Ebû Sevr (v. 240/854) ve Hasan Basrî'ye (v. 110/728) göre; hibe icap ve kabul ile lazım olur. Hibe eden icap ve kabulden sonra hibeyi vermekten kaçınırsa vermeye zorlanır. Hibe edenin kabzettirmesi ahde vefâdır. Bunun dayanağı da: “أَوْفُوا بِالْعُقُودِ”; Ey iman edenler! Bağlandığınız akitlere vefa gösteriniz,⁴⁰ ayetidir.⁴¹ Hammad b. Ebî Süleyman'a (v. 120/730) göre, kocanın hibesini eşi öğrendiği zaman da⁴² koca bağıştan vazgeçemez. Çünkü bağış karı-koca arasında meydana geldiği için karşılık almak gibi bir amaç söz konusu değildir ve koca için hibe lazımdır.⁴³ Hibe edenin şahitle delillendirdiği hibeyi vermeme hakkı yoktur, hibe edilen isteği zaman alır.⁴⁴

35 Kâsânî, *Bedâi'*, VIII, 84; Zeylaî, IV, 121; Ali Muhyiddin Ali Karadağı, *Mebdeü'r-rızâ fi'l-ukûd/Dirâse mukaarane fi'l-fikhi'l-islâmî ve'l-kanûni'l-medenî* (Beirut: Dârü'l-Besairi'l-İslâmiyye, 1406/1985), 602-604.

36 Sana'nî, *Musannef*, IX, 102/ 122, 123; Karadâğı, *Mebdeü'r-rızâ*, 602-604.

37 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 178; Serahsî, *Mebsut*, XII, 50.

38 Sana'nî, *Musannef*, IX, 102; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 170; Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, IV, 122.

39 Sana'nî, *Musannef*, IX, 103.

40 Mâide, 5/1.

41 Ebü'l-Velid Süleyman b. Halef b. Sa'd et-Tücihi Bacî, *el-Müntekâ şerhu'l-Muvatta'* (Beirut: el-Meclisü'l-İlmi, ts.), VI, 94; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, II, 276.

42 Ebü'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer Askalânî, *Fethu'l-Bâri bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, tsh. Muhammed Fuad Abdül Bakî- Muhibbüddin el- Hatib, (Beirut: Dârü'l-Ma'rife, I-XIII, V, 237).

43 Mâlik, *el-Muvatta'*, 657; Serahsî, *Mebsut*, XII, 61; 104.

44 Mâlik, *el-Muvatta'*, 657.

Hibede mülkiyetin geçmesi için kabzı şart koşmayan kimseler bu görüşlerini kuvvetlendirmek için kıyası ve hadisleri delil getirmişlerdir:

Aşağıda verilmiş olan hadisler hibeden dönmenin haramlığına delâlet etmektedir:

“ليس لنا ، مثل السوء ، الذي يعود في هبته كالكلب يرجع في قيئه”⁴⁵; *Kustuğunu yalayan köpek gibi hibesinden dönen kimse bizden değildir. “العائد في هبته كالعائد في قيئه”*⁴⁶, *Hibesinden dönen kimse kustuğunu yiyene benzer. “العائد في هبته كالكلب يقى ثم”*⁴⁶, *Hibeden dönen kimse kustuğunu yiyen köpek gibidir.* Hadislerde de görüldüğü üzere tıpkı kusulanın haram olmasındaki gibi, hibeden dönmenin haramlığı açıktır. Bu ifadelerden kastedilenin hibeden dönüşün haramlığının vurgulanması hakkında mübalağa olduğu da söyleniyor. Bunun yerine: “لَا يُعَوِّدُوا فِي الْهَبَةِ”⁴⁸ de denilir. Bu hadisler kabz zikredilmeksizin ifade edilen mutlak hadislerdir. Böyle olunca kabza ihtiyaç kalmadan sırf akitle hibe lazımdır/bağlayıcıdır.⁴⁹

Kıyasa gelince; hibe kendisi gibi olan sadaka ve vasiyete kıyas edilmiştir. Vasiyet kabzdan önce mülkiyet ifade eder. Vasiyet de ölümden sonra kendisine vasiyet edilen kimse kabzetmese de icap ve kabul bulunduğu müddetçe lazım hale gelen şeyin temlik ile yapılan teberrû akdidir. Satış akdinde olduğu gibi mebi'in kabzedilmesinin bağlayıcı olması konusunda, satış akdiyle aralarında bir fark yoktur.⁵⁰

3) Kabz gerçekleşmeden hibenin caiz ve bağlayıcı olmayacağını kabul edenler;

Kadı Şurayh (v. 78/697), Ömer b. Abdilaziz (v. 101/720), Ata (v. 136/555), İbn Şübrüme (v. 144/761) ve Osman el-Bettî'ye (v. 321/760) göre; kabzdan önce hibe ne caizdir ne de bağlayıcıdır. Zira hibe edilenin kabzdan önce mülk edilmiş olması halinde hibe edenden malı teslim etmesi istenecek ve hatta teslimi zorlanacaktır. Bu tür bir müeyyide ise ivazlı akitler için söz konusudur; hibe ise teberrûattandır. Bu sebeple vasiyette olduğu gibi sadece kabul ile bağışlanan mal üzerinde mülkiyet doğmaz. İvazsız akitler *yapısı bakımından zayıf olduğu için* lazım değildir. Malını bağışlayan kişinin mevcut olan mülkiyeti güçlü olup zayıf bir nedene bağlı olarak sona ermesi düşünülemez. Bu sebeple hibe gibi zayıf bir unsuru destekleyecek başka nedenlerin de olması gerekir. Vasiyette bulunan kişinin ölmesi vasiyeti kuvvetlendiren neden iken,

45 Ebû Dâvud, “Buyû‘ ve’l-icarât”, 83; Sana‘nî, *Musannef*, IX, 109.

46 Buhârî, “Hibe” 2; Müslim, “Hibât” 7; İbn Mâce, “Hibât” 5, Ebû Dâvud, “İcâre” 81; Nesâî, “Hibe” 3.

47 Buhârî, “Hibe” 13; Müslim, “Hibât” 1; İbn Mâce, “Hibât” 5; Tirmizî, “Buyû‘” 62; Nesâî, “Hibe” 2.

48 Askalâni, V, 235.

49 Sana‘nî, *Musannef*, IX, 107, 123; Zeylaî, *Nasbu’r-râye*, IV, 121.

50 Hammad, *el-Hiyâze*, 144.

hibede malın kabzedilmesidir. Ölüm mülkiyetin devamını engelleyen, kabz ise maldaki “elinde bulundurma” hakkını sona erdiren bir unsurdur.⁵¹

Atiyeler -hediye, hibe ve sadakalar- icap ve kabul ile akdedilir, kabz ile de tamam olur. Hatta şakayla yapılan hibenin kabz ile birleşmesi halinde ciddi-leşerek gerçek hibe hükmünde olması da kabzın teberrû akitlerindeki rolünün önemini gösterir.

Rasulullah (s.a.v)’in Hz. Ömer’den satın aldığı deveyi⁵² henüz kabzetmeden Abdullah b. Ömer’e hediye etmesi kabz olmaksızın hibenin geçerli olacağına örnek teşkil etmez. Hediye ile satım akdi farklıdır. Satım ivazlı, hibe ise teberrû akdidir. Satım akdinde illet garardır, garar teberrû akitlerinde etkili değildir.⁵³

B. Sadaka Verilen Malda Mülkiyetin Nakli

Hibeyle sadaka teberrû akitlerinden olduğu için hibede aranan vasıflar sadakada da aranır, bu sebeple sadakanın tanımı üzerinde durmayacağız. Ancak sadakayla hibe arasındaki küçük ama önemli bir fark sebebiyle sadakayı da ayrıca ele almak gerekir.

Bir kimsenin Allah’a yakınlaşmak amacıyla muhtaçlara vermiş olduğu şeylerin sadaka, buna mukabil bir insana yaklaşmak ve muhabbet kurmak amacıyla vermiş olduğu şeylerin ise hediye olması hibeyle sadaka arasındaki farktır.⁵⁴ Ancak hibede şâyi⁵⁵ olmama şartı aranırken sadakada böyle bir şart aranmaz.⁵⁶ Kişi kendisine ait olan hisseyi sadaka olarak verebilir.

Başta Hanefiler olmak üzere, cumhura göre; kabz, sadakanın caiz olmasının şartıdır.

51 Hammad, *el-Hiyâze*, 144.

52 Bir sefer sırasında Hz. Peygamber (s.a.)’le beraber bulunuyorduk. Ben Hz. Ömer’e ait yüke yeni alıştı- rılan, henüz kontrolü zor bir devenin üzerindeydim. Deve dik başlılık edip topluluğun önünde giderdi. Babam devenin bu davranışına üzülür, onu dizginlerinden geriye çekerdi. Bana da: Devene sahibi ol, Resulullah (s.a.)’in önüne geçmesin, derdi. Sonunda Resulullah (s.a.): Ömer, onu bana sat, dedi. Pekâlâ, o senin olsun ey Allah’ın Resülü, dedi. Hz. Peygamber (s.a) deveyi satın aldı, sonra da bana dönerek: “Abdullah, artık o sendir, onunla istediğini yap” dedi. bkz. Buhârî, “Buyû””, s. 47; Askalânî, *Fethu’l-bârî*, V, 228.

53 “Kabz”, *Mecellüü Mecme’ Fıkhü’l-İslâmî*, 6, Cüz: 1, 757.

54 Hammad, *el-Hiyâze*, 95.

55 *Şâyi’ hisse*, ortak bir malda belli oranlardaki paya denir. Malın tamamına yayılmış bu oranların yer olarak tayini yapılmamıştır, yani şahsın hissesinin hangi oranda olduğu belli olmakla birlikte neresi olduğu belli olmayan yarı, üçte bir, dörtte bir gibi oranlardaki hisselerdir. Diğer ortağın izni olmadan satış geçerli değildir. Ortak olunan ve içinde şâyi’ hisse bulunduran şeye de *muşâ’* denir. Ortaklardan biri hissesini satarsa diğeri satın almada öncelikli hak sahibidir. bkz. Ali Haydar Efendi, *Dürrerü’l-hükkâm*, I, 232-244, md. 138, 139; Bilmen, *Istilahât*, XI, 11.

56 Abdülber. Muhammed Zeki, “el-Kabzu fi’l-ukûdi’l-mâliyye fi’l-fıkhü’l-Hanefî”, *Mecellü’l-Kânûn ve’l-İktisâd*, Dr. Abdürrezzâk Ahmed es- Senhûrî (özel sayı) (Kahire: 1990) 403, 404; Karadâğî, *Meb-deü’r-rızâ*, 604.

“لَا تَتِمُّ الصَّدَقَةُ إِلَّا بِالْمَبْضِ”⁵⁷; “sadakalar kabz ile tamam olur” kuralına göre kabzdan önce sadaka mülkiyet ifade etmez.⁵⁸

Cumhurun konuyla ilgili delilleri şöyledir:

Hz. Ebû Bekir (v. 13/634), Hz. Ömer, Muaz b. Cebel (v. 18/640) ve İbn Abbâs’tan (v. 68/687) şöyle rivayet edilmiştir:

“لَا تَتِمُّ الصَّدَقَةُ إِلَّا بِالْمَبْضِ”; *sadakalar kabz ile tamam olur*. Şayet teberrû akitleri kabz olmaksızın tamam olacak olsa, kendisine teberrû yapılan kimseye teberrû yapılan şeyi isteme hakkı doğar, böylece akit teberrû akdi olmaktan çıkar tazmin akdine dönüşür. Ancak kabzın yerine getirilmesiyle teberrû akdi tamam olur, aksi takdirde tamam olmaz. Kabzdan önce teberrûdan rucû edilebilir ve o mal başka bir kimseye hibe ve sadaka olarak verilebilir.⁵⁹

Abdürrezzak’ın Mu’azdan, Zührî’den (v. 125/744), Hammad’dan (v. 120/730) ve İbn Şübrûme’den rivayetine göre: “لَا تَجُوزُ الصَّدَقَةُ حَتَّى تُقْبَضَ” *Kabzedilinceye kadar sadaka caiz değildir*.⁶⁰ Yine Kadı Şurayh’tan, Mesruk’tan (v. 104/723) ve Şa’bî’den (v. 104/723) rivayet edildiğine göre:

“أَنْهُمْ كَانُوا لَا يُجِيزُونَ الصَّدَقَةَ حَتَّى تُقْبَضَ، أَيُّ لَا تَلْزَمُ إِلَّا بِالْمَبْضِ” *Onlar kabzedilinceye kadar sadakaya cevaz vermiyorlardı; yani kabz olmaksızın lazım kabul etmiyorlardı*.⁶¹

Sadaka teberrudur, o da hibe gibi tek başına hüküm ifade etmez. İbn Ebî Leyla ve Kûfe âlimlerinden⁶² bir kısmına göre; sadakada kabz şart değildir. Sadaka bildirildiği zaman kabzedilmese de caiz olur. Bu hükmün delili de Hz. Ömer ve Hz. Ali’den; *sadaka bildirildikten sonra kabz şartı olmaksızın caizdir*, şeklinde rivayet edilen sözleridir.⁶³ Abdürrezzak; İbn Mes’ûd (v. 34/653), İbrahim en-Nehâî (v. 96/714) ve Süfyan es-Sevrî’nin (v. 161/779) kabzedilmese de sadakaya cevaz verdiklerini kaydetmektedir.⁶⁴

57 Ahmed Zerkâ, *Şerhu’l-kavâidi’l-fikhiyye* (Beirut: Dârü’l-Garbi’l-İslâmî, 1983), 299.

58 Zerkâ, *Şerhu’l-kavâid*, 299; Bilmen, *İstilahât*, IV, 226.

59 Zerkâ, *Şerhu’l-kavâid*, 299; Bilmen, *İstilahât*, IV, 226.

60 Sana’nî, *Musannef*, IX, 122; Beyhakî, *Sünen*, VI, 170.

61 Beyhakî, *Sünen*, VI, 170.

62 Kûfede medresenin teşekkülünde ve hukukçuların yetişmesinde tesiri olan sahabe; İbn Mesud, Hz. Ali ve Hz. Ömer’dir. Kûfenin meşhur hukukçuları; Alkame b. Kays en-Nehâî, Esved b. Yezid en-Nehâî, İbrahim b. Yezid en-Nehâî’dir. bkz. Ali Şafak, *İslâm Hukukununun Tedvini* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi, 1977), 45-47.

63 Abdülber, “el-Kabzu fi’l-ukûdi’l-mâliyye fi’l-fikhi’l-Hanefî”, *Mecelletü’l-Kânûn*, 403, 404; Karadâgî, *Mebdeü’r-rıza*, 604.

64 Sana’nî, *Musannef*, IX, 107, 123; Zeylaî, *Nasbu’r-râye*, IV, 121.

C. Vakfedilen Malda Mülkiyetin Nakli

Vakıf; kelime anlamı olarak tahliyenin zıddıdır, hapsetmek demektir. Bir hayvan, barınağına alındığı zaman *onu vakfettim* denilir.⁶⁵ Terim anlamı olarak da vakıf; *vakfedenin mülkiyetinde malın hapsi ve menfaatinin de halka tahsis edilerek sadaka edilmesidir.*⁶⁶ Aslında vakfın mülkiyeti sahibinden çıkmamaktadır. Sadece mülkün menfaatinin ihtiyaç sahiplerine sadaka olarak verilmesi söz konusudur. Vakıf her ne kadar bir teberru akdi olsa da mülkiyetinin mal sahibinde kalması yönüyle hibe ve sadakadan ayrılmaktadır.

Vakıfta kabzın şart olup olmaması hususu ihtilaflıdır. Bu konu hakkındaki ihtilafı üç ana görüş etrafında toplamamız mümkündür:

1) Hanefilerden Ebû Yûsuf -mezhepte fetvaya esas alınan görüş-, Şâfiîler ve Hanbelîlerin mezhepteki sahih görüşüne göre; sahih bir vakıfta kabz şart koşulmaz, kabz olmaksızın vakıf lazımdır ve tamamlanmış demektir. Vakıf; mülkün, başka birine verilmesi olmadığı için teslim şart koşulmaz. Ayrıca Hz. Ömer'in vakfettiği kendi elindeki malını, Hz. Ali ve Hz. Fatıma'nın ölene kadar kendi sadakalarını yönetmeleri vakıfta kabzın şart olmadığına bir delildir.⁶⁷ Zira “*أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّمَ) أَمْرَ عَمْرِ بْنِ الْخَطَّابِ أَنْ يَسْبِلَ ثَمَرَةَ أَرْضِهِ وَيُحْبِسَ*”⁶⁸; *Rasulullah (s.a) Hz. Ömer'e, arazisinin meyvesini sadaka olarak vermesini ve aslını da vakfetmesini emrettiği* rivayet edilmiştir. Görüldüğü gibi araziyi kendi iktidarından bir başkasının iktidarına vermesini emretmedi. Bu hadise göre; bir başkasının kabzı olmadan malın gelirinin sadaka olarak dağıtılıp aslının da hapsedilmesiyle vakıf tamam olur.⁶⁹ Köle azat etmenin kabza ihtiyaç duyulmaksızın söz ile lazım olmasındaki gibi vakıf da kabza ihtiyaç duyulmadan söz ile lazım olur. Buna göre vakfedilen arazinin veya evin gelirleri ancak vakfedilen yerlere sarf edilebilir. Vakfeden kimse vakfedilen malı Allah rızası için mülkünden çıkarttığı için hiçbir şeye sahip olmaz. Bu durum Allah rızası için köleyi azat ederek mülkünden çıkarma gibidir. Vakıf malında kabz şart kılınacak olursa kabzedene kimse sahip olmadığı bir şeyi kabzetmiş olmaktadır, böylece kabzın olmasıyla olmaması arasında bir fark yoktur.⁷⁰

2) Ebû Hanîfe, İbn Ebî Leyla, Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî (v. 189/805) ve Ahmed b. Hanbel'e göre vakıf, vakfeden kimsenin elinden çıkarması ve

65 Ebû'l-Fadl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensari İbn Manzur, *Lisânu'l-'Arab* (Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1863) v-k-f md.

66 Kâsânî, *Bedâi'*, VIII, 384; Bilmen, *Istilahât*, IV, 284; Hammad, *el-Hiyâza*, s. 99.

67 Ebû Abdullah Muhammed b. İdris b. Abbas Şafîi, *Kitâbu'l-Üm*, thk. Ali Muhammed-Adil Ahmed, (Kahire: Dârü's-Sa'b, 1968), III, 124; Kâsânî, VI, 219; Hammad, *el-Hiyâze*, s. 152; Abdülber, “el-Kabzu fi'l-ukûdi'l-mâliyye fi'l-fikhu'l-Hanefî”, 404, 405; “Kabz”, *Mv. F*, XXXII, 281.

68 Beyhakî, *Sünen*, “Vakıf”, VI, 160.

69 Şafîi, *Kitâbu'l-Üm*, III, 124; Kâsânî, *Bedâi'*, VI, 219; Hammad, *el-Hiyâze*, 152; Abdülber, “el-Kabzu fi'l-ukûdi'l-mâliyye fi'l-fikhu'l-Hanefî”, 404, 405; “Kabz”, *Mv. F*, XXXII, 281.

70 Şafîi, *Kitâbu'l-Üm*, III, 124; Kâsânî, *Bedâi'*, VI, 219; Hammad, *el-Hiyâze fi'l-ukûd*, 152; Abdülber, “el-Kabzu fi'l-ukûdi'l-mâliyye fi'l-fikhu'l-Hanefî”, 404, 405; “Kabz”, *Mv. F*, XXXII, 281.

vakfın kabzedilmesiyle lazım olur. Vakıf için tayin edilen malın kayyıma teslim edilmesiyle kabz gerçekleşir. Vakfeden kimsenin izniyle mescitte ezan okunup kamet getirilmesi ve cemaatin birlikte namaz kılınmasıyla mescidin kabzı, ölülerin gömülmesiyle kabrin kabzı, askerlerin kalmasıyla karargâhın kabzı gerçekleşir ve bu mallar vakfeden kimsenin mülkü olmaktan çıkar.⁷¹ Zira vakfın menfaatinin sadaka olması kabzın şart olduğuna delildir. Sadakalar ve hibeler de ancak kabz ile bağlayıcı olur. Vakfın lüzumu için kabzın şart koşulması gerekir. Hz. Ali ve Hz. Ömer'in vakfının durumu farklıdır. Çünkü onlar önce mallarını ellerinden çıkarmışlar sonra da vakıf yönetimine teslim etmişlerdir.⁷²

3) Mâlikîler'e göre; vakıf akdinin tamam olması için kabz şarttır. Şayet vakfedilen mal kabzedilmeden önce vakfeden ölür, hastalanır veya ölüm hastalığına yakalanırsa vakıf akdi batıl olur. Mescid ve değirmenin kabzı tahliyeyle olur yani mescid ve değirmeni toplumun kullanacağı şekilde baş başa bırakmak kabzdır.⁷³

D. Karz Akdinde Mülkiyetin Nakli

Bir karz muâmelesinde borç vermeye, ikraz (الإقراض); borç veren kişiye mukriz (المُقْرِض); borç istemeye istikraz (الإسْتِقْرَاض) veya iktiraz; borç isteyen kişiye de müstakriz (المُسْتَقْرِض) veya "mukraz" denilmektedir.⁷⁴

Karz, misli bir malın tekrar misliyle iade edilmek üzere verilmesi anlamına gelmektedir.⁷⁵ Bu sebeple karz akdinin konusu da para gibi misli mallardan olmalıdır.⁷⁶ Buna göre karz bir iaredir, iare de malın kendisinin değil menfaatinin temlikidir.⁷⁷

Karz akdi gayr-i lazım bir akit olduğu için bağlayıcılık özelliği yoktur. Borç alan borcunu (icbar olmaksızın) dilediği zaman öder; borç veren de istediği zaman alacağını tahsil eder. Karz akdinin gayr-i lazım oluşu, karzdaki müddetin hukûken muteber olmayışından ve karzın teberrûattan olmasındandır.⁷⁸

71 Kâsânî, *Bedâi'*, VI, 218, 219; Abdülganî b. Talib b. Hammade ed-Dimaşki el-Hanefî Meydani, "*el-Lübâb fî Şerhi'l-kitâb*", thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid (İstanbul: Dersaadet, ts.), II, 135; Hammad, *el-Hiyâze*, 152; Abdülber, "el-Kabzu fî'l-ukûdi'l-mâliyye fî'l-fikhi'l-Hanefî", 404; "Kabz", *Mv. F*, XXXII, s. 281.

72 Hammad, *el-Hiyâze*, 152; Abdülber, "el-Kabzu fî'l-ukûdi'l-mâliyye fî'l-fikhi'l-Hanefî", 404, 405; "Kabz", *Mv. F*, XXXII, 281.

73 Hammad, *el-Hiyâze*, 153; Abdülber, "el-Kabzu fî'l-ukûdi'l-mâliyye fî'l-fikhi'l-Hanefî", 405.

74 Çeker, *Fıkıh Dersleri I*, s. 172.

75 Kâsânî, *Bedâi'*, VI, 395; Hammad, *el-Hiyâze*, 102.

76 Halil Cin- Ahmet Akgündüz, *Türk-İslam Hukuk Tarihi* (İstanbul: Timaş Yayınları, 1990), II, 254.

77 Kâsânî, *Bedâi'*, X, 600.

78 Çeker, "Mecelle'de ele alınmayan üç konu: Faiz, Sarf ve Karz", *Konya İlahiyat Fakültesi Dergisi* (Konya: 1994), 113.

Ebû Hanîfe, İmam Muhammed, Şâfiî mezhebindeki sahih görüş ve Hanbelîler'e göre; borç isteyen borç verenin malına kabz ile sahip olur, karz, kabz ile lazım hale gelir.⁷⁹ Karz isminin kendisi kabz şartına delil olarak alınmıştır. Çünkü karz, lugatte kesmek anlamındadır, kişinin malının bir kısmını kesmesi anlamına gelmektedir. Bu da borç isteyene teslim etmekle mümkün olur. Borç verilen mal, borç verenin mülkünden kabzedildiği zaman çıkar ve borç isteyen mülkiyetine misliyle girer.⁸⁰

Karz'ın bir tarafıyla ivazlı alışverişi, diğer tarafıyla da teberrû akdini bir arada toplaması da kabzın gereğine delildir. Borçlunun, aldığı borcun mislini iade etmesinin gerekliliği karzın ivaz yönünü ifade eder. Borçlunun alınan borçta tasarrufta bulunarak faydalanması da karzın teberrû yönünü ifade eder. Karz akdinin daha çok teberrû yönü tercih edilmektedir. Çünkü karz akdinin gayesi ve elde edilecek meyvesi, borç alınan malın menfaatini karşılıksız olarak borç alana sarf etmektir. Borç verildiği anda bir karşılık olmadığı ortadadır, borç alan kimse henüz karzın mülkiyetine sahip değildir. Bu sebeple karzın mülkiyeti sırf akitle değil kabz ile geçer. Borçlunun zimmetinde borcun kendisi mevcut olsa bile borcun kendisi değil misli sabit olur. Borç verilen, akitten sonra kabzdan önce helak olsa borç isteyene tazmin sorumluluğu yoktur. Borç verenin, borçlunun almış olduğu bir ölçek buğdayı tekrar o kimseden satın alması caizdir. Çünkü borç alan bizzat kabzetmekle onu mülk edinmiştir.⁸¹

Borç alan, borç verilen malda kabzdan önce bir tasarrufta bulursa onu kabzetmiş ve o borç verilen malı mülkiyetine geçirmiş olur.⁸² Bu şekilde kabz öncesi tasarrufta bulunma, tasarruftan önce de mülkiyetin olduğunun ifadesidir. Tasarruftan kastedilen; hibe, satım, azad etme ve zarar verme gibi mülkiyeti ortadan kaldıran işlemlerdir. Rehin, kiralama, buğdayın öğütülmesi, unun ekmek yapılması, koyunun boğazlanması ve benzeri şeyler değildir.⁸³

Ayrıca karz bir şeyin misliyle mübadelesi olduğu⁸⁴ için borçluya düşen görev, borç aldığı malın mislini teslim etmesidir, mislini teslim etme aynını teslim

79 Şemseddin el- Hatib Muhammed b. Ahmed el- Kahiri eş-Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meâni elfâzi'l-Minhâc* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.) II,128; Ebû'l-Kasım Abdülkerim b. Muhammed b. Abdülkerim Kazvîni Rafii, *Fethu'l-Azîz Şerhi'l-vecîz*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud-Ali Muhammed Muavvaz, (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997), X, 63; Mansur b. Yunus b. Salahiddin Buhuti, *Keşşâfu'l-kinâ' 'an metni'l-İknâ'*, thk. Muhammed Emin Zinnavî, (Beyrut: Daru'l-fikr, 1982) III, 257.

80 Muhammed Kadri Paşa, *Kitabu Mürşidi'l-Hayrân* (Amman: Dârü'l-Arabiyye, 1987), md. 797.

81 Kâsânî, *Bedâi'*, VII, 394; İbn Kudâme, *Muğni*, IV, 384; Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz ed-Dimaşki İbn Abidin, *Haşiyetü Reddî'l-muhtar alâ'd-Dürri'l-muhtâr* (İstanbul: Matbaa-i Âmiri, 1984), VI, 164; Rafii, *Fethu'l-Azîz*, IX, 391; Ebû'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr Suyuti, "el-Kabzu fi'l-ukûdi'l-mâliyye fi'l-fikhi'l-Hanefî", 405, 406; "Kabz", *Mv. F*, XXXII, s. 272- 290.

82 İbn Mâze, Mahmud b. Ahmed b. Abdülazîz b. Ömer b. Mâze el-Buhârî (v. 616/1219), *el-Muhîtu'l-Burhânî fi'l-fikhi'n-Nu'mânî*, thk. Abdülkerim Sami el-Cündî (Riyad: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004), VI, 298; Rafii, *Fethu'l-Azîz*, IX, 391; Ebû'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr Suyuti, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi Kavâidi ve Furû' Fikhi's-Şâfiî*, (Beyrut: Daru'l-kütübü'l-ilmiyye, 1959), 320.

83 Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz Hüseyinî Dimaşki İbn Âbidin, *Reddî'l-Muhtar* (İstanbul: el-Matbaatü'l-Mirkat, 1984), V, 164; Hammad, *el-Hiyaza*, 102-104; "Kabz", *Mv. F*, XXXII, 272- 290.

84 İbn Âbidin, *Reddî'l-muhtâr*, VII, 388.

etme gibidir. Sanki bir müddet faydalanıp tekrar borç verene teslim etmiş olur.⁸⁵ Bu sebeple müstakrizin aldığı'nın mislini ödeme borcu akitle değil, kabz ile doğduğu için müstakrizin akdin konusunu kabzetmiş olması gerekir.⁸⁶

Mâlikîler'e göre; borç isteyen, borç olan malı kabzetmese de sırf akitle mülk sahibi olur, artık borç isteyen diğer malları gibidir. Söz bağlayıcıdır, karz akdi sözle lazım hale gelir.⁸⁷

Kanaatimizce; cumhura ait olan karzın mülkiyetinin kabz ile geçmesi görüşü isabetli gözükmektedir. Çünkü karz tekrar iade edilmesi bakımından hem ivazlı bir akittir hem de karşılık beklenmediği için bir teberrû aktidir. Fakat teberrû yönü ağır basmaktadır, peşin bir karşılık söz konusu değildir. Menfaatin temliki esastır, teberrûlarda da kabz şarttır. Bununla birlikte kabzdan önce helak olması durumunda borç isteyen/müstakriz'in *tazminle sorumlu olmaması* karz akdinin de kabz ile tamamlanacağına dair önemli bir emaredir.

E. Vedâ Bırakılan Malda Mülkiyetin Nakli

Vedâ sözlükte; terk etmek, bırakmak anlamlarına gelmektedir.⁸⁸ Terim olarak ise sahibinin adına korunması için başkasının yanına bırakılan mal demektir. Aynı kökten gelen *îdâ'*/*إيداع*" ise; kişinin malını kendi adına koruması için başkasını yetkili ya da vekil kılması demektir.⁸⁹

Mecelle vedâ'yı; vedâ sarahaten veya delalet yoluyla icap ve kabul ile yapılan bir akittir, demek suretiyle ikiye ayırmıştır. Bir kimsenin söyleyerek malı emanet etmesi ve vedâ alacak kimsenin de kabul ettim demesi sarahaten yapılan vedâdır. Emanet alacak kimsenin emanetin muhafaza edileceği yeri göstermesi de delaleten vedâdır. Vedâ bir muhafaza akdi olduğu için elde edebilir ve kabza uygun olmalıdır.⁹⁰ Havadaki kuşun vedâsı gibi ulaşılamayacak bir şeyi de muhafaza etmek imkânsızdır ve sahih değildir.⁹¹

85 Cin-Akgündüz, *Türk İslam Hukuk Tarihi*, II, 254; Havhâte, *Nazariyyâtü'l-akd*, 121.

86 Kâsânî, *Bedâi'*, VII, 395; İbn Kudâme, *el-Muğni*, IV, 384.

87 İbn Mâze, *Muhit*, VI, 298; Ebu'l- Berakât Ahmed b. Muhammed ed-Desûkî, *eş-Şerhu'l-kebir alâ Muhtasarı Halil* (Beyrut: Darü'l-kütübü'l-ilmîyye, ts.), III, 226; Ebû'l-Hasan Ali b. Abdusselam et-Tesuli, *el-Behce fi şerhi't-Tuhfe* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1991), II, 287.

88 İbn Manzûr, *Lisân*, "v- d- a" md.

89 Nevevî, *Ravzatü't-tâlibin*, V, 285.; Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed b. Musa Aynî, *el-Binâye fi Şerhi'l-Hidâye*, thk. Mevlâ Muhammed Ömer (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1980), VII, 731; Bilmen, *Istilahât*, IV, 144.

90 Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm*, II, 452, md. 775.

91 Abdülber, "el-Kabzu fi'l-ukûdi'l-mâliyye fi'l-fikhi'l-Hanefî", 407.

F. Âriyette Mülkiyetin Nakli

Îâre, teâvur (تَعَاوُر) dan yapılmış bir isimdir. Lügatte *âriyet*, iki kişinin kendi aralarında ödünç alıp vermeleri anlamına gelir.⁹² Bir îâre muâmelesinde malı ödünç verene, *muîr*/المعير; malı ödünç alan kimseye *müstaîr*/المستعير; ödünç verilen mala *âriyet*, *muâr*, *müsteâr*/المستعار; *ödünç mal istemeye istiâre*/الاستعار denilir.⁹³

Âriyet, bir malın rakabesi/aynı (mülkiyeti) sahibine ait olmak kaydıyla o malın menfaatinin belli bir süreliğine bedelsiz olarak bir başkasına temliktir.⁹⁴ Âriyet menfaatin karşılıksız olarak temlik edilmesi olduğu için bir teberrû aktidir.⁹⁵ Âriyet de vedîa gibi (teaddi ve taksir olmadıkça) tazmin edilmez. Zira bu konuda Rasulullah (s.a) şöyle buyurmuştur:

“الْعَارِيَةُ بِمَنْزِلَةِ الْوَدِيعَةِ، لَا ضَمَانَ فِيهَا، إِلَّا أَنْ يَتَعَدَّى،”⁹⁶ *âriyet vedîa konumundadır, teaddî/ihlal olmadıkça tazmin edilmez;* “لَيْسَ عَلَى صَاحِبِ الْعَارِيَةِ ضَمَانٌ”⁹⁷; *âriyet alan kimse için tazmin yoktur.*

Türkçede *âriyet*'in tam karşılığı *ödünç* (iğreti) kelimesidir. *Âriyet*, aynı zamanda *ödünç* (iğreti) malın adıdır. *Îâre* veya *âriyet* hem akdin hem de akte konu olan malın adıdır. *Âriyet* malın menfaatinin karşılıksız olarak verilmesi olduğu için menfaatin hibesidir. Buna göre; malın kendisinin satışı bey', menfaatinin satışı icâre, malın kendisinin karşılıksız temlik hibe, menfaatinin karşılıksız temlik *âriyet*tir. Bey'a göre hibe neyse icâreye göre *îâre* odur. *Îcâre*den ücreti düşürecek olursak *îâre*ye dönüşür. *Îâre* menfaatin hibesi olduğuna göre; hibede olduğu gibi *muîrin*/iare verenin reşit olması şarttır. Ama *müstaîrin* sadece *mümeyyiz* (âkil) olması yeterlidir.⁹⁸

Âriyet, borçtan/karzdaki farklıdır. Borçta, borç alınan mal harcanır, yerine misli olan başka bir mal iade edilir. *Âriyette* ise maldan faydalanıldıktan sonra aynı mal sahibine iade edilir.⁹⁹

Âriyet bu şekilde tanımlanmakla birlikte bu akdin menfaatinin mülkiyete geçmesi konusu mezhepler arasında ihtilâfıdır. Hanefîler'e göre; *âriyet* verilen malın menfaatinin *âriyet* alan kimsenin mülkiyetine geçmesi için kabz şart

92 Kâsânî, *Bedâi'*, VI, 216.

93 Çeker, *Fıkıh Dersleri-1*, 255.

94 bkz. Çeker, *Fıkıh Dersleri-1*, 255.

95 Kâsânî, *Bedâi'*; VI, 215; Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm*, II, 408.

96 Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, IV, 119.

97 Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, IV, 119.

98 Çeker, *Fıkıh Dersleri-1*, 255.

99 Kâsânî, *Bedâi'*, VI, 216.

koşulur. Çünkü âriyet, âriyet verilen malın menfaatinin temlikıyla olan bir te-berrûdur. Menfaati de, hibede olduğu gibi, ancak kabz ile mülk edinilir.¹⁰⁰ Mecelle, bu konuda: *Teberrûlar ancak kabz ile tamam olur.*¹⁰¹ *Âriyette kabz şarttır, kabzdan önce âriyet hiçbir hüküm ifade etmez,*¹⁰² kaideleriyle kabzın âriyetteki önemi vurgulamıştır.

Şâfiî ve Hanbelîler'e göre ise; âriyet verilen malın menfaati ne kabz ile ne de başka bir yol ile ödünç alan kimsenin mülkiyetine geçer. Çünkü onlara göre ödünç verilen mal, sadece ödünç alanın faydalanmasının mubah olduğunu ifade eder. Onun mülkiyetine geçtiğini ifade etmez.¹⁰³

Âriyet'in iade edilmesi sırasında, muîrin ailesinin kabzetmeye vekâleti âriyetin tazmini yönünden önemli bir yere sahiptir. Müstaîrin âriyeti teslimi ve sahibinin veya vekilinin kabzetmesiyle müstaîrin tazminden kurtulacağı konusunda fakihler arasında ihtilaf yoktur.¹⁰⁴ Ancak âriyet'in muîrin ailesinden birine; eşine, çocuğuna ve bunların konumunda olan birine iadesi durumunda, müstaîrin zimmetinin borçtan kurtulup kurtulmayacağı konusunda fakihler iki farklı görüşe sahiptirler:

Şâfiîler'e göre; âriyet alınan mal, bizzat âriyet veren kimseye değil de onun eşine veya çocuğuna -iade edilmesi âdet (örfte) olmadığı halde- iade edilirse âriyet alanın/müstaîrin zimmeti borçtan kurtulmuş olmaz. Eşin veya çocuğun kabzından sonra âriyet zayi olsa âriyet veren muhayyerdir; dilerse âriyet alana tazmin ettirir, dilerse eşini ve çocuğunu borçlandırır. Müstaîri borçlandırması durumunda, müstaîr muîrin eşine veya çocuğuna rucû eder. Muîrin kendi eşini veya çocuğunu borçlandırması durumunda, onlar müstaîre rucû edemezler.¹⁰⁵

Hanbelîler'e göre; muîrin ailesinin kabzı âdet olmadığı halde, âriyeti muîrin ailesine teslim ederse müstaîr tazminden kurtulmaz. Çünkü müstaîr, malı sahibine de sahibinin vekiline de iade etmiştir. Bu durum yabancı birine teslim etmiş gibidir ve muîr'in zimmeti de borçtan kurtulmaz. Şayet muîrin âdetinde, eşine veya bekçisine iade etmek muîrin kabzı gibi kabul ediliyorsa bu iade etme sahihtir. Müstaîrin zimmeti de tazminden kurtulur. Çünkü müstaîr örfe göre böyle yapmaya izinlidir. Bu konuda *örfen izinli olmak, söz ile izin verme gibidir.*¹⁰⁶

100 Kâsânî, *Bedâi'*, VI, 216; Havhâte, *Nazariyyâtü'l-akd*, 121; Abdülber, *el-Kabzu fi'l-uküdi'l-mâliyye fi'l-fikh'l-Hanefî*, 407; Çeker, *Fıkıh Dersleri I*, 256, 257; Hammad, *el-Hiyâze*, s. 106, 107; "Kabz", *Mv. F*, XXXII, 283.

101 Mecelle, md. 57.

102 Mecelle, md. 810.

103 Havhâte, *Nazariyyâtü'l-akd*, 121; Hammad, *el-Hiyâze*, 106, 107.

104 "Kabz", *Mv. F*, XXXII, 271.

105 "Kabz", *Mv. F*, XXXII, 271.

106 "Kabz", *Mv. F*, XXXII, 271.

İarenin iadesi konusunda Hanbelîler'e ait olan görüşün daha uygun olduğu kanaatindeyiz. Çünkü müstâîrin iare aldığı kimseden başka birine aldığı iade etmesi ailesi de olsa başkasına verme hükmündedir, bir nevi teaddide bulunmadır. Fakat örfte bu konu hakkında sarahaten veya delaleten izin verme varsa yukardaki kaide gereğince müstâîr böyle bir davranışta bulunmaya izinli kabul edilmelidir.

Sonuç

Teberru akitleri toplumsal bir olgu olarak sosyal yardımlaşmayı hedefleyen bir davranıştır. Bu sebeple gerek hadislerle ve gerekse İslam âlimleri tarafından teşvik edilen bir yardımlaşma unsuru olmuştur.

Teberru akitleri ivazsız akitler olması sebebiyle pahalıya satma çabaları ya da ucuza alma gayretleri taşımamaktadır, bir kâr amacı güdülmemektedir. Bu akitler her ne kadar yapıları ve sağladıkları imkânlar bakımından birbirinden farklı olsa da hepsinin sahip olduğu hukuksal yapı ve hukuki sonuçları aynıdır. Ancak teberru akitleri bizzat akdin konusunun teslim ve tesellümüyle gerçekleşen aynı akitlerdir. Akdin mahalli gerçekleşmeden hiçbir tarafa borç yüklenmez.

Bu sebeple diğer ivazlı akitler gibi icab ve kabul ile mülkiyetin nakli gerçekleşmez. Teberru akitleri icab ve kabul ile mün'akid olur; ancak bu akitlerin tamamlanması ve lazım olması –her iki tarafı da bağlayıcı olması– için icab ve kabul yeterli değildir. Akit mahallinin yeni malikin tam mülkiyetine geçmesi ve nüfuz alanında olması için bir başka unsur daha gereklidir, o unsur da kabzedilmesidir. Dolayısıyla teberru akitlerinde kabz akdin lüzum şartıdır. Şayet teberrû akitleri kabz olmaksızın tamam olacak olsa, kendisine teberrû yapılan kimsenin teberrû yapılan şeyi isteme hakkı doğar, böylece akit teberrû akdi olmaktan çıkar tazmin akdine dönüşür. Ancak kabzın yerine getirilmesiyle teberrû akdi tamam olur, aksi takdirde tamam olmaz. Kabz olmaksızın ortada bir işlem bulunmamaktadır. Böyle bir durumda da akit mahallinin mülkiyetinin nakledilmesinden söz edilemez.

Sonuç olarak mezhepler arasında karşılaştırmalı olarak yapılan bu araştırmada teberru akitlerinin aralarında çok az bir farkla birbirlerinden ayrıldığı tespit edilmiştir. Ancak hukuki neticelerinin, unsurlarının ve bağlayıcılık bakımından gerekli şartların hepsinde de aynı olduğu görülmektedir.

Kaynakça

- Abdülber, Muhammed Zeki. "el-Kabzu fi'l-ukûdi'l-mâliyye fi'l-fıkhı'l-Hanefî". Mecelletü'l-Kânûn ve'l-İktisâd, Dr. Abdürrezzâk Ahmed es- Senhûrî (özel sayı) (Kahire: 1990)
- Ahmed Zerkâ, Şerhu'l-kavâidi'l-fıkhıyye (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1983)

- Ali Haydar Efendi. Dürerü'l-hükkâm şerhu Mecelleti'l-ahkâm. İstanbul: Matbaatü Ebu'z-Ziya, 1330.
- Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer. Fethu'l-Bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî. tsh. Muhammed Fuad Abdül Bakî- Muhibbüddin el-Hatib. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, ty.
- Atalay, Arif. İslam Hukukunda Teslim Tesellüm (Kabz). Kayseri: Kimlik Yayınları, 2016.
- Aynî, Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed b. Musa. el-Binâye fî Şerhi'l-Hidâye. thk. Mevlâ Muhammed Ömer. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1980.
- Bâcî, Ebü'l-Velid Süleyman b. Halef b. Sa'd et-Tücibi. el-Müntekâ şerhu'l-Muvatta'. Beyrut: el-Meclisü'l-İlmi, ts.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali. es-Sünenü'l-kübrâ. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. Hukuku İslâmiyye ve Istilâhtât-ı Fıkhiyye Kamusu. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1986.
- Buhuti, Mansur b. Yunus b. Salahiddin. Keşşâfu'l-kınâ' 'an metni'l-İknâ'. thk. Muhammed Emin Zinnavî. Beyrut: Daru'l-fikr, 1982.
- Cevdet Yavuz-Faruk Acar. Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümleri. İstanbul: Beta Yayınevi, 2010.
- Çeker, Orhan. "Mecelle' de ele alınmayan üç konu: Faiz, Sarf ve Karz". Konya İlahiyat Fakültesi Dergisi. Konya: 1994.
- Çeker, Orhan. Fıkıh Dersleri 1. Konya: Damla Ofset Matbaa, 2005.
- Dârekutnî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed. Sünenü'd-Dârekutnî, thk. Abdullah Haşim Yemânî Medenî. Medine: Dârü'l-Mehasin, 1966.
- Desûkî, Ebu'l- Berakât Ahmed b. Muhammed. eş-Şerhu'l-kebir alâ Muhtasarı Halîl. Beyrut: Daru'l-kütübü'l-ilmiyye, ts.
- Halil Cin- Ahmet Akgündüz. Türk-İslam Hukuk Tarihi. İstanbul: Timaş Yayınları, 1990.
- Havhâte, İzzeddin Muhammed, Nazariyyetü'l-akd fî fikhü'l-İslâmî. thk. Abdüsettar Ebû Gudde. Cidde: 1993.
- İbn Abidin, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz ed-Dîmaşki. Haşiyetü Reddî'l-muhtar alâ'd- Dürri'l-muhtar. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1984.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddin İbn Kudâme Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Makdisi. el-Muğnî, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin Türkî- Abdülfettah Muhammed el-Hulv. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabi 1992.
- İbn Manzur, Ebü'l-Fadl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî. Lisânu'l-'Arab. Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1863.
- İbn Mâze, Mahmud b. Ahmed b. Abdülazîz b. Ömer b. Mâze el-Buhârî. el-Muhîtu'l-Burhânî fî'l-fikhü'n-Nu'mânî. thk. Abdülkerim Sami el-Cündî. Riyad: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2004.
- İbn Rüşd, Ebü'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed Kurtubî. Bidâyetü'l-Müctehit ve Nihâyetü'l-Muktesit. İstanbul: Beyan yayınları, 1985.
- Kadri Paşa, Muhammed. Kitabu Mürşidi'l- Hayrân. Amman: Dârü'l-Arabiyye, 1987.
- Kadri Paşa, Mürşidü'l-hayrân. thk. Selahaddin Abdülatif en-Nâhî. Amman: Dârü'l-Arabiyye, 1987.
- Kala'cî, Muhammed Revvâs. "el-Kabz", MFM, Beyrut: 2000.

- Karadağî, Ali Muhyiddin Ali. Mebdeü'r-rızâ fî'l-ukûd/Dirâse mukaarane fî'l-fikhî'l-islâmî ve'l-kanûnî'l-medenî. Beyrut: Dârü'l-Beşairi'l-İslâmiyye, 1406/1985.
- Kala'cî, Muhammed Ravvâs /Kuneybî, Hâmid Sâdik, Mu'cemu'l-lügati'l-fukahâ. Beyrut: Dârü'n-nefâis, 1985.
- Kâsânî, Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed el-Hanefi. Bedâi'u's-sanâî fî tertibi's-şeraî'. Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- Mahmud Hamza. el-Ferâid'ül-Behiyye fil-Kavâidü ve'l-Fevâid. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1986.
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdullah el-Asbahi el-Himyeri. el-Muvatta, Husnu'l-Huluk. thk. Abdülmecid Türki. Beyrut : Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1994.
- Mevsilî, Ebü'l-Fazl Mecdüddin Abdullah b. Mahmûd b. Mevdud. el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr. İstanbul: Mektebetü't-Türkiyye, 1951.
- Meydânî, Abdülganî b. Talib b. Hammade ed-Dımaşki el-Hanefi. el-Lübâb fî Şerhi'l-kitâb. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid. İstanbul: Dersaadet, ts.
- Nedevî, Ali Ahmed. el-Kavâidü'l-fikhiyye. Dımaşk: Dârü'l-Kalem, 1991.
- Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. Ravzat'üt-tâlibîn. thk. Adil Ahmed Abdülmevcud-Ali Muhammed Muavvaz. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.
- Nezih Kemal Hammad. "el-Kabzu'l-Hakîkî ve'l-Hükmi", MMFİ. Libya: 1990.
- Nezih Kemal Hammad. el-Hıyaze fî'l-ukûd fî'l-fikhü'l-İslâmî. Dımaşk: Mektebetü Dâri'l-Beyân, 1978.
- Râfiî, Ebü'l-Kasım Abdülkerîm b. Muhammed b. Abdilkerîm Kazvînî. Fethu'l-Azîz Şerhi'l-vecîz. thk. Adil Ahmed Abdülmevcud-Ali Muhammed Muavvaz. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1997.
- Sanâ'nî, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmam Abdürrezzâk. el-Musannef. thk. Habiburrahman A'zami. Beyrut: el-Meclisü'l-İlmi, 1970.
- Savaş, Abdurrahman. İnternet Ortamında Yapılan Sözleşmeler. Konya: Adal Ofset, 2005.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl. el-Mebsût. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1983.
- Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr. el-Eşbâh ve'n-Nezâir fî Kavâidi ve Furû' Fikhü's-Şâfiî. Beyrut: Daru'l-kütübü'l-ilmiyye, 1959.
- Şafak, Ali İslâm Hukukunun Tedvini. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi, 1977.
- Şâfiî, Ebû Abdullah Muhammed b. İdris b. Abbas. Kitâbu'l-Üm. thk. Ali Muhammed-Adil Ahmed. Kahire: Dârü's-Şa'b, 1968.
- Şirbinî, Şemseddin el-Hatib Muhammed b. Ahmed el-Kahiri. eş-Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meâni elfâzi'l-Minhâc. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.
- Tesülî, Ebü'l-Hasan Ali b. Abdusselam. el-Behce fî şerhi't-Tuhfe. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1991.
- Zeylâî, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdullah b. Yusuf b. Muhammed. Nasbu'r-râye li-ehâdisi'l-Hidâye. yy.; el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1973.